

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA GENÇLİK VE GENÇLERDE DİNÎ HAYAT

Prof. Dr. Asım YAPICI
Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

Bu çalışma Müslüman kültürde büyüyen gençlerin din ve dindarlıkla ilişkisini konu edinmiştir. Amacı ise günümüz dünyasında yaşanan değişim ve dönüşümlerin gençlerin ibadet hayatını nasıl etkilediğini tespit etmeye çalışmaktır. Zira geleneksellikten moderniteye, oradan da postmoderniteye doğru evrilen toplumsal yapı “yeni bir insan” modelini beraberinde getirmiştir. Söz konusu bu yeni insanın din ve değerlerle ilişkisi geleneksel insandan oldukça farklıdır. Bu bağlamda şu iki soruya cevap aramak istiyoruz:

Yaşanan sosyal değişim gençler başta olmak üzere insanları nasıl etkilemektedir?

Günümüz gençlerinin dinî ilgisi, dinî yönelimi ve dinî yaşayışı nasıldır?

Toplumsal Değişim ve Dönüşümlerin Bireysel Yansıması

Toplumsal yapının tarıma yahut sanayiye dayalı olması sadece sosyoekonomik yapıyı değil, bununla birlikte insanların değer tercihlerini, din anlayışlarını ve dini yaşama biçimlerini de derinden etkiler. Bu anlamda modernleşme sürecinin gençler başta olmak üzere her yaş grubunun dinî yaşantısını

dönüştürdüğünü söyleyebiliriz.¹ Çünkü yaşanan değişimlerle birlikte insanlar duygu, düşünce ve davranış olarak farklılaşmaya, nihayetinde *yeni bir insan modeli* ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu süreçte dogmatik düşünceye karşı akılla savaşılmaması, din ve geleneğin etkili olduğu alanlarda akıl ve bilimin yeni bakış açıları ve çözüm önerileri üretmesi hedeflenmiştir. Neticede akledilebilir kabuller dışında kalan her türlü geleneksel dinî dünya görüşü akıl dışı ilan edilerek dışlanmıştır. Bauman² bu durumu ifade ederken: “Hedef, yeryüzünde metafizik hiçbir unsurun olmadığı, özgürlük ve mutluluğun egemen olduğu insani bir düzen kurmaktır.” der. Anlaşılan o ki modernite kendisini tahkim edebilmek için dinle olan ilişkisini ya tamamen kesmiş ya da minimum seviyeye indirmiştir.

Geleneksellikten modernliğe geçişte hem toplumsal hem de bireysel bakımdan köklü bir zihniyet değişimi gerçekleşmiştir. Örneğin geleneksel toplumlarda akıl-kalp, beden-ruh, din-ahlak, şekil-öz, madde-mana, fizik-metafizik ve bilim-din vahdeti merkezdedir. Böyle bir dünyada hakikati sadece ilahî vahiy temsil etmektedir. Moderniteyle birlikte söz konusu vahdet kaybolmuş, akıl ve bilim hakikatin ölçüsü hâline gelmiştir. Bu yeni düzende din ve vahiyden beslenen iyi, doğru ve hakikat gibi kavramlar önemsizleşmeye başlamış, son tahlilde din ve gelenek sadece kişisel bir tercihe dönüşmüştür.³

Modernite ve sekülerleşme ile ruhunu kaybeden modern insanın ilahî bir varlığa inanma, sığınma ve bağlanma ihtiyacı, akıl ve bilim dâhil başka şeylerle bir türlü doyurulamadığı için dindarlık olgusu ya *kurumsal boyutunu koruyarak bireysel bir*

1 Yapıcı, A., “Geleneksellik ile Modernlik Arasına Sıkışan Din Anlayışları ve Dindarlık”, *DEM Dergi* 1(2), 24-29., 2007, s. 24.

2 Bauman, Z., *Postmodern Etik*, (Çev. A. Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 245.

3 Wagner, P., *Modernliğin Sosyolojisi: Özgürlük ve Cezalandırma*, (Çev. M. Küçük), Sarmal Yayınları, İstanbul, 1996, s. 29; Giddens, A., *Modernliğin Sonuçları*, (Çev. E. Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 100.

karaktere ya da kurumsal dinle bağı kopuk bireysel maneviyatçılığa bürünmüştür. Yeniden dine dönüş ya da dindarlıkta artış meselesini bu bağlamda ele almak mümkündür. Ancak yeniden dine dönüş geleneksel dinî yaşantıya rücu etmek yerine genellikle bireysel maneviyatçılığa sığınma şeklinde tezahür etmiştir. Kuşkusuz yeniden dine ve maneviyata yönelişi güdüleyen nedenlerin başında “anlam arayışı” merkezî öneme sahiptir. Çünkü modern dönemde insanların bir kısmı ruhsal ahengini yitirmiş, bir kısmı ise dinin ve toplumun kabul etmeyeceği içgüdüleriyle yüzleşince psikolojik sağlığını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmıştır.⁴ Bu da gençler başta olmak üzere toplumun farklı kesimlerinde dine ve maneviyata yönelişi beraberinde getirmiştir.

Günümüzde modernitenin de aşıldığı ve adına postmodern denilen yeni bir toplum ve yeni bir insan tipinin zuhur ettiği söylenmektedir. Bu bağlamda sanal ilişkileri ön plana çıkaran, sürekli görünür olmayı isteyen gençlerden bahsedilmektedir. Bunlar ziyadesiyle bencil, huzursuz, kaygılı, güvensiz, rantçı, tüketici ve hazzıdır. Parçalanma, gelip geçicilik, kaotik değişim, kuralsızlık, belirsizlik, süreksizlik, melezişme ve çeşitliliğin kutsandığı⁵ bu dönemde tek bir hakikatin olmadığı, bakış açısına göre farklı hakikatlerin olabileceği ileri sürülmektedir. Bunun anlamı şudur: Herkes aynı anda haklı olabilir, çünkü gerçek(ler) karmaşıktır, görelilik esastır.⁶ Zamanın ruhunu temsil eden bu düşüncelerin bilhassa gençleri derinden etkilediğini görmekteyiz. Gençler kişisel bakış açılarını âdeta hakikat söylemine dönüştürmekte, hatta kendi bakış açısına uymayan hususları çabucak reddetmektedirler.

4 Yapıcı, A., Postmodern Dönemde Din, Kimlik ve Anlam Problemi. A. Tüzer (Ed.) Dinin Kaderi: Çağdaş Sorunların Kısacasında Din içinde (ss. 117-174), Elis Yayınları, Ankara, 2017, s. 129.

5 Harvey, D., *Postmodernliğin Durumu*, (Çev. S. Savran), Metis Yayınları, İstanbul, 1997, s. 133.

6 Bauman, Z., *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, (Çev. İ. Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 25.

Ulaşım ve kitle iletişim vasıtalarıyla dünya her geçen gün daha fazla küçülmekte⁷, farklı toplumlar birbirlerine benzer bir hâl almaya başlamakta, ulusal ve yerel olan pek çok şey yok olmaktadır.⁸ Çünkü artık daha fazla insan, daha sık seyahat etmekte; elektronik iletişim, dünyanın uzak bölgeleri arasındaki mesafeyi kaldırmaktadır. Fikirler, kültürler, inançlar ve değerler dünya ölçeğinde yayılmaktadır. Âdeta “coğrafyanın sonu” ya da “mesafenin ölümü” ilan edilmiş gibidir. Bu süreçte herkes dünyanın küçüldüğünü hatta küresel bir köye dönüştüğünü hissetmektedir.⁹

Küreselleşme süreciyle birlikte insanlara emniyet ve güvende olma hissini veren kaynaklar zayıflamaya; samimiyet ve hakkaniyet duyguları kaybolmaya başlamıştır. Varoluşa ve gündelik hayata anlam katan dinî ve ahlaki değerler belirsizleşmeye yüz tutmuştur. Aslında bütün bunlar bir yönüyle, millet ve aile gibi toplumu ayakta tutan değerlerin ciddi bir sarsıntı geçirmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun da gençlerde yurtsuzluk, sahipsizlik ve yalnızlık duygusunu harekete geçirdiğini görüyoruz. Ayrıca kültürel melezleşme ve kimliklerin belirsizleşmesi, bireyin emniyette olma hissini besleyen kaynakların zayıflamasına neden olmuştur.¹⁰ Günümüz insanı bir şeylere sahip olmak yani tüketmek suretiyle yurtsuzluk, yalnızlık ve güvensizlik duygusundan kurtulmak istemektedir. Çünkü içinde yaşadığımız bu çağ her şeyi metalaştırmaktadır. Dahası “olma”nın değil, “sahip olma”nın evrenselleştirildiği, bireylerin yalnızca üretim ve tüketimleriyle tanımlandıkları bir dünya söz konusudur.

7 Robertson, R., *Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, (Çev. H. Ü. Yolsal), Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 2000, s. 21.

8 Hirst, P. & Thompson, G., *Küreselleşme Sorgulanıyor* (Çev. C. Erdem, E. Yücel), Dost Yayınları, Ankara, 2000, s. 26.

9 Friedman, J., *Küresel Sistem Küreselleşme ve Medemitenin Parametreleri*. A. Topçuoğlu & Y. Aktay (Der.), *Modernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm içinde* (ss. 81- 112), Vadi Yayınları, Ankara, 1996, s. 83.

10 Sayar, K., *Küreselleşmenin Psikolojik Boyutları*, Yeni Symposium 39 (2): 79-94, 2001, s. 84-85.

Dinsel semboller, kavramlar ve ibadetler de gündelik yaşantının tüketim evreni içinde birer meta hâline gelmektedir.¹¹ Reyting uğruna pazara çıkarılan dinî ilgi ve bilgiler popüler kültürün beğenisine sunulmakta, neticede din algısı dönüşmeye, dindarlık da özünü kaybetmeye başlamaktadır.¹² Özellikle kritik dinî konuların TV ve internet üzerinden ulu orta tartışılması gençler başta olmak üzere hemen her yaş grubunun dine bakışını ve dinî hayatını zedelemektedir.

Süreklilik ve Değişim Sarmalında Genç ve Gençlik

Farklı görüşler olmakla birlikte genellikle 14-25 yaş aralığında olanlara “genç”, bu döneme de “gençlik” denilmektedir. Buna göre ergenlikle başlayan gençlik dönemi, zihinsel ve duygusal olgunluğa (rüşt) ulaşana kadar devam etmektedir.

14-25 yaş arasında biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan gelişme ve olgunlaşma yaşayan gençler yoğun arayışlar ve yeni deneyimler peşindedir. 14-18 yaş arasında duygusal bağımsızlaşma, akranlarla yakın ilişki, kimlik bunalımı ve kimlik kazanma çabası, karşı cinse yönelik ilgi, kendine özgü dünya görüşünü oluşturma, ideolojilere karşı duyarlılık, dinî ve mistik konulara ilginin artması söz konusudur. 18 yaşından sonra gelecek planlarının yoğun bir şekilde yapıldığını, bu anlamda iş, eş ve aş kaygılarının ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu noktada hatırlatmak gerekir ki özellikle 14-18 yaş arasında Allah, peygamber, ahiret, şeytan, cin ve melek gibi konulara fazlaca duyarlı olan gençler 18 yaşından sonra yavaş yavaş bu hususlardan uzaklaşma eğilimi gösterir. Bununla birlikte kader inancı, kötülük problemi, cennet ve cehennem, kıssaların anlamları üzerinde az ya da çok düşünmeye ve bu konularda

11 Turner, B. S., *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*, (Çev. İ. Kapaklıkaya), Anka Yayınları, İstanbul, 2003, s. 27.

12 Aktay, Y., *Postmodern Dünyada Din: Bir Anlatı mı, Tanrı'nın İntikamı mı?* Y. Aktay, E. Köktaş (Ed.) *Din Sosyolojisi İçinde* (ss. 299-313), Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 310.

konuşmaya devam ederler. Yapılan çalışmalar 18-30 yaş arası gençlik döneminin hayatın en az dindar olunan safhasına denk geldiğini göstermektedir.¹³ Bu durum muhtemelen söz konusu dönemde iş, eş ve aş başta olmak üzere dünyevi arzu ve beklentilerin, dinî ilgiye nispetle daha fazla ön plana çıkmasıyla ilişkili olabilir. Buraya kadar bahsedilen özellikler hemen her dönemde gençlerde var olduğu kabul edilen niteliklerdir. Bununla birlikte küreselleşen dünyada gençlerin ciddi bir değişim ve dönüşüm yaşadığını söylemek durumundayız.

Twenge¹⁴ günümüz gençlerini “ben nesli” diye isimlendirmektedir. Ona göre “ben nesli” bir yandan hoşgörülü, öz güvenli, açık fikirli ve hırslıyken diğer yandan sinik, depresif, yalnız ve kaygılıdır. Dahası günümüz dünyasında *normal* olmak her geçen gün daha zor bir hâl almaktadır. Yapılan çalışmalar gençlerin normal ve dingin bir ruh hâlini yakalamakta zorlandığını teyit etmektedir. Beklentilerini yüksek tutan gençler hayatın gerçekleri karşısında bocalamaktadır. Aslında *ben neslinin* yükselen beklentilerinin kökeninde kendilerine aşırı odaklanmaları mevcuttur.¹⁵ Kuşkusuz bu odaklanmada gelenek ve dinî otoriteden kopuşu teşvik eden modernleşme süreci ziyadesiyle etkilidir. Hassaten vurgulamak gerekir ki postmodernite, varoluşsal kaygı ve hedonizm kısılcığında egoist davranışları sürekli beslemektedir. Eğitim politikaları ve aile tutumları da bu sürece katkı sağlamaktadır. İş hayatları ve evlilikleri istedikleri gibi yürümeyen gençler bireysel arzularını sınırsızca doyuracakları mükemmel bir yaşam arzulamakta, ancak ne kadar çok şeye sahip olurlarsa olsunlar iç dünyalarında bir türlü huzur ve denge bulamamaktadırlar. Bu durum genelde kalabalık içinde yalnızlık, duygu, durum bozukluğu ve

13 Hökelekli, H., *Din Psikolojisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005, s. 282.

14 Twenge, J. M., *Ben Nesli*, (Çev. E. Öztürk), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2009, s. 11.

15 Twenge, *Ben Nesli*, s. 72-73.

depresyonla sonuçlanmaktadır.¹⁶ Gittikçe artan intihar oranlarını da bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.

Sadece “ben nesli” değil, “bencillik” ve “kaygı nesli” olarak da adlandırılan günümüz gençlerinin en belirgin özelliklerden birisi de narsist olmalarıdır.¹⁷ Bundan dolayı gençler kitlesel olanı değil kişiye özel olanı severler, otoriter yapı ve söylemlerden hoşlanmazlar. Teknolojide göçmen değil yerlidirler. Yeni şartlara uyum sağlama kapasiteleri yüksektir. Değişimi doğal kabul ederler. Hayattan beklentileri yüksek olduğu için tatminsizlik (doyumsuzluk) ve yoksunluk duyguları ön plandadır.¹⁸ Gençler gündelik hayat içinde bir şeyi arzulama ile doyuma ulaşma arasındaki zaman aralığının kısa olmasını ister. Bu da aceleciliği ve sabırsızlığı beraberinde getirmektedir. Kanaatkâr değildirler. Çağın genel ruhuna uygun olarak hızlı birer tüketicilerdir. Özbolat¹⁹ yaptığı çalışmada orta sınıf dindarların tüketim eklemlendiğini ve hayatın anlamını tüketimde bulduklarını tespit etmiştir. Modern dünyada konumlanmanın ve sosyal statünün göstergesi olan tüketim aynı zamanda mutluluğun da anahtarı kabul edilmektedir. Çünkü onlar paraya ulaşmakla mutluluğa ulaşmak arasında doğrudan ilişki kurarlar.²⁰ Bu arada vurgulamak gerekir ki aşırı tüketim sadece eşya ve parayla sınırlı değildir. Din, kimlik ve aşk dâhil pek çok duygu ve olgu da tüketim çılgınlığından nasibini almaktadır. Marka ve kurum başta olmak üzere pek çok konuda sadakat duyguları oldukça

16 Twenge, *Ben Nesli*, s. 152.

17 Twenge, J. M. & Campell, W. K., *Asrın Vebası: Narsisizm İletti*, (Çev. Ö. Korkmaz), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2010, s. 28-29.

18 Yapıcı, A., “Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dini Hayat”, *Din ve Hayat* 25. sayı, 46-50, 2015, s. 46.

19 Özbolat, A., *Kapitalizme Eklemlenme Dindar Orta Sınıfta Tüketim Kültürü*, Karahan Kitabevi, Adana, 2015, s. 283-284.

20 Özbolat, A., “Postmodern Perspektifte Tüketimin Toplumsal Anlamına Sosyolojik Bir Yaklaşım”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 117-129, 2012, s. 119.

zayıftır.²¹ Gençlerde gözlenen din değıştirme, yeni sosyal hareketlere katılım ve birbirine zıt ideolojik görüşler arasında savrulmalar da bu bağlamda değerlendirilebilir.

Günümüz Gençlerinde Dinî Hayat

Modernite, hayatın sunduğu hazları sınırsızca yaşıyan bireyler üretmek ister. Ancak hazlar dinin kuşattığı ahlak ve kültürel yapı tarafından sınırlandırılmaktadır. Dolayısıyla hazlarla yaşamamanın yolunu açmak için insanların dinin etkisinden kurtarılması, böylece seküler bir düzenin kurulması planlanmıştır. Anlaşılan o ki modernite bireyselleşme ve hazcılığın artışıyla başarılı olurken insanın gerek ruhi ve manevi tarafını ihmal etmesinden gerekse dinin sosyal yapıdaki rolünü tam fark edememesinden dolayı dinî duyguları kurutamamıştır. Bu noktada moderniteye eleştiri olarak ortaya çıkan ancak onun bir devamı mahiyetindeki postmodernitenin, bireycilik ve hazcılıkla dindarlığı birleştirmeye çalışarak orta yolu bulma gayreti içinde olduğunu görüyoruz. Şimdi “hazcı dindarlık” diyebileceğimiz yeni bir tip ile karşı karşıyayız. Bunu “saf bireysel dindarlık”, “kurumsal temeli gevşek maneviyatçılık”, “ahlaki temelleri zayıf dinsel” olarak kavramlaştırmak da mümkündür. Aslında tüm bu isimlendirmeler Weber’in²² dünyaya dönük zahit diye bahsettiğı Protestan dindarlık kavramına da oldukça yakındır. Geleneksel kodları kuvvetli olan ancak Batı’dan hareketle ve Batı’ya doğru evrilen Türk gençliğinin yaşadığı hazcı dindarlık, Doğululuk-Batılılık arasında yaşanan sıkışmışlıkla da yakından ilişkilidir.

Gençler mutlu olmak istemekte, fakat isteklerini gerçekleştirmek için ne yapmaları gerektiğı hususunda kararsızlık ve yetersizlik yaşamaktadır. Ben(cillik) duyguları, yerine ve durumuna göre, “Madem ölüm var, hayatı dilediğim gibi yaşamalıyım.”

21 Yapıcı, *Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat*, s. 47.

22 Weber, M., *The Sociology of Religion*, Beacon Pres., Boston, 1964, s. 166.

“Ben varsam dünya anlamlıdır, ben yoksam bana ne dünyadan!” tarzında ifade edebileceğimiz anlayışı önelemektedir. Hazcı bir yaşam peşinde koşmaları da bu tür düşüncelerden beslenmektedir. Bununla birlikte toplumun beklentileri ile bireysel arzuları arasında sıklıkla çatışma yaşadıkları için modernlikle geleneksellik arasında şizofren bilinç yarılmasıyla âdeta kimlik karmaşası yaşamaktadırlar. Kaygan bir kimlik zemininde yaşamaya çalışan gençlerde aidiyet duygusu zayıflamakta, bireyselleşme sürekli artmaktadır. Bu durum ülkemizin yeni nesille ilgili en ciddi sorunlarından birisinin kimlik krizi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu noktada, “Kimlik karmaşasının yaşandığı gençlerde inanç ve dinsellik neden artış gösteriyor?” sorusunu cevaplamak hayati öneme sahiptir. Hazza dayalı bir yaşamla tüketim kültürünün bir parçası hâline gelen gençler iç dünyalarındaki zenginliklere odaklanma güçlüğü çekmekte, neticede mekanik bir yaşamın sıradan bir dişlisi hâline gelmektedir. Esasen onlar böyle bir hayatın beraberinde getirdiği zorluklarla başa çıkabilmek için maneviyat temelli bir dindarlığa yönelmektedirler. Ancak gençlere göre söz konusu dindarlık, İslami dünya görüşünden ve Müslümanlıktan kopuk olmalıdır. Nitekim tarafımızdan yapılan bir çalışmada²³ gençlerin günümüz Müslümanlarını “inancını yaşamayan”, “ibadetleri düzenli yapmayan”, “bazen dindar bazen seküler olan”, “samimiyetsiz”, “riyakâr”, “gösteriş meraklısı”, “güvenilmez”, “bencil”, “menfaatçi” ve “ahlaki değerleri yitirmiş” şeklinde değerlendirmeleri dikkat çekicidir. “Kendim dâhil iyi bir Müslümanla hiç karşılaşmadım.” diyen gençlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Gençler, Müslümanlara atfettikleri söz konusu olumsuz özellikleri Allah sevgisi ve Allah korkusunun kişiliği ve davranışları güdüleyici bir faktör olmaktan çıkmasına bağlarken bu durumu dönemin ruhuyla ilişkilendirmeleri oldukça manidardır. Gençlere göre Müslümanlar dünya ve ahiret, din

23 Yapıcı, A., Algisal Açından Müslüman Kimliği ve Dindarlık, Ü. Günay & C. Çelik (Ed.) Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi içinde (ss. 206-258), Karahan Kitabevi, Adana, 2006.

ve ahlak, gelenek ve modernlik dengesini kurabilirse hem içsel (bireysel) hem de dışsal (toplumsal) anlamda huzuru yakalayabilir. Bu arada şu hususu hassaten anmak gerekir: Gençler İslam'ın çağa göre değil, çağın İslam'a göre yorumlanmasını istemektedir. Zira yaşanan çağa göre İslam'ı anlamaya çalışmak İslam'ın belirsizleşmesine neden olmaktadır.

Tarafımızdan yapılan bir başka çalışmada²⁴ tespit edilmiştir ki gençlere göre İslam dini Müslümanlardan gündelik hayatlarını Allah'ın taleplerine göre düzenleyip yaşamalarını ister. Bu sebeple İslam denince Allah'ın bildirdiği emir ve yasaklara itaat ve teslimiyet akla gelmektedir. Bu ise bireyin kendi hürriyetini Allah'ın iradesine teslim ederek O'nun belirlediği emir ve yasaklar çerçevesinde hayatına yön ve düzen vermeye çalışmasıyla mümkündür. Gençlere göre ibadetlere devamlılık da itaat ve teslimiyet kapsamındadır. Bu anlamda gençlerin bazen genel bir ifadeyle ibadetlere, bazen de özel anlamda İslam'ın şartları olan namaz ve oruca atıf yaptığını görmekteyiz. Ancak namaz ve oruç başta olmak üzere vakte ve şekle bağlı ibadetlere yapılan vurgular, iman ve teslimiyete yapılan vurgular kadar kuvvetli değildir. Çünkü modernleşme-sekülerleşme sürecinde ibadet davranışında belirgin bir zayıflama ortaya çıkmıştır. Ancak gençlerin ibadet etme düzeylerinde azalma görülse de bireysel bilincin dinî duyguyla teması devam etmektedir. Gençlerin zihninde İslam kavramının *huzur ve mutluluk kaynağı* olarak çağrışım yapması dikkat çekicidir. Bu ise teknolojik ilerlemelerle bireysel ve sosyal hayatı kolaylaştıran modern dünyanın insanı yalnızlaştırdığı, onu tatminsizlik ve mutsuzlukla karşı karşıya bıraktığı, buna karşın dinin bireye anlam ve huzur sağladığı şeklinde yorumlanabilir. Buradan hareketle Türk gençliği açısından dinin taşıdığı anlam ve değerler artarak devam ettiği söylenebilir. Esasen yapılan meta-analiz

24 Yapıcı, A., Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri: Çukurova Üniversitesi Örneği, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 9 (2), 1-37, 2009.

sonuçları²⁵ göstermektedir ki özellikle 1990'lardan sonra namaz ve oruç başta olmak üzere gençlerin dinî yaşayışlarında sürekli bir artış görülmektedir. 11786 genci kapsayan 23 araştırmanın sonucuna göre gençlerin yaklaşık % 30'u namazlarını düzenli olarak kılmaya; yaklaşık % 70'i ramazan ayında oruç tutmaya gayret etmektedir. Bu arada belirtmek gerekir ki psikolojik, ekonomik ve sosyal sıkıntıları arttıkça gençlerin ibadet etme davranışı daha da artmaktadır. Gerek düzenli ibadet etme gerekse ihtiyaç anında ibadetleri daha fazla yapma davranışı üniversiteli olmayan gençlere nispetle üniversiteli gençlerde yaklaşık % 8 daha düşüktür. Bu arada tahsil ile dindarlık arasında ters yönlü bir ilişkiden bahsedilebilir. Seküler alanlarda yüksek tahsil yapmanın genel anlamda dindarlık, özelde dinî inanç ve ibadetler üzerinde olumsuz etki yaptığı tespit edilmiştir.²⁶ Çünkü gençlerin akademik bilgi birikimine bağlı olarak düşünce yapıları da irrasyoneliteden rasyoneliteye doğru evrilmektedir. Esasen bu özelliğinden dolayı eğitim, özellikle de üniversite öğretimi yüksek düzeyde sekülerleştirme potansiyeli taşımaktadır. Türk modernleşme sürecinde de bu potansiyel açıkça kendini hissettirmiştir.²⁷ Kuşkusuz bu süreci besleyen daha farklı nedenler de söz konusudur. Seküler eğitim veren fakülte ve bölümlerde zaman zaman din ile bilimin karşı karşıya getirilmesi, yükseköğrenim sürecinin beraberinde getirdiği

25 Yapıcı, A., "Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (12), 1-40, 2012; Yapıcı, A., *Religious Life of Turkish Youth in the Process of Modernization and Secularization*. In: Ağilkaya-Şahin Z., Streib H., Ayten A., Hood, R. H. (Ed) *Psychology of Religion in Turkey* (pp. 107-136), Brill, Leiden, 2015.

26 Argyle, M., *Religious Behaviour*, Kegan Paul, London, 1965, s. 44; Yapıcı, A., "Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1), 65-115, 2006, s. 106.

27 Kirman, M. A., *Din ve Eğlence Kültürü: KSÜ İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Mezuniyet Gecesi hakkında Sosyolojik Bir Değerlendirme*, M. A. Kirman, A. Özbolat (Ed.) *Kültür ve Din içinde* (ss. 97-121), Karahan Kitabevi, Adana, Kirman, 2014, s. 115.

sorgulayıcı akademik zihinsel yapıyla dinin eleştirel bir tarzda değerlendirilmesi, üniversite sürecinde öğrencilerin göreceli olarak bireyselleşmeye başlaması ve özgürleşmesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Özellikle eğitim sisteminin pozitivist yapısının bilinç ile inanç arasındaki bağı zayıflatıcı bir fonksiyon üstlendiği ileri sürülebilir. Nitekim eğitim düzeyi artan bireyler arasında dine mesafeli durma, ibadetlere fazla rağbet etmeme, ateistik eğilimler ve din değiştirme oranının fazla çıkması²⁸ genel anlamda modernite ve sekülerizmin geleneği sorgulayıcı, hatta dışlayıcı tutumunun yansıması olarak kabul edilebilir.

Her ne kadar tahsil süreci dinî ilgi ve eğilimleri zayıflatsa da 1990'lı yıllarda başlayan 2000'li yıllardan sonra gençlerin dinî yönelim ve yaşantısında fark edilebilir bir yükseliş izlenmektedir. Kuşkusuz Türkiye'de üniversite sayısının artması ve kır kökenli gençlerin yüksek tahsil imkânı bulması söz konusu yükselişte etkilidir. Ancak ABD'de 1960'larda ortaya çıkan yenedine dine ve maneviyata dönüş eğiliminin yaklaşık 30 yıl sonra Türkiye'de kendisini hissettirdiğini vurgulamak gerekir. Burada bizi asıl ilgilendiren husus dinî yaşayışta gözlenen artışın ahlak ve değer konusunda yaşanmaması, hatta bu alanda ciddi gerilemeler gözlenmesidir.²⁹ Dinsellikte göreceli artışı, risk toplumunda bireyin kendini koruma güdüsüyle ifade etmek mümkündür. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan Türkiye'de Dinî Hayat Araştırması'ndan (2014) elde edilen bulgular da gençler dâhil tüm yaş gruplarında dinselliğin arttığını teyit edici mahiyettedir. Bununla birlikte ülkemizde de "ait olmaktan inanmak" ve "inanmadan ait olmak" diye kavramlaştırılan

28 Sherkat, D. E. & Ellison, C. G., Din Sosyolojisinde Son Gelişmeler ve Gündemdeki Tartışmalar (Çev. İ. Çapcıoğlu). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XLV (1), 225-262, 2004, s. 230; Yapıcı, A., *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*, Karahan Kitabevi, Adana, 2007, s. 265.

29 Yapıcı, A., Kutlu, M. O & Bilican, I. F., Öğretmen Adaylarının Değer Yönelimleri, ESOSDER: Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 11 (42), 129-151, 2012.

tiplemelerin tezahür etmeye başladığı görülmektedir. Örneğin SEKAM (2013) tarafından yapılan çalışmada ateistler dâhil farklı ideolojik ve dinî kimliğe mensup gençlerin ortalama % 95 oranında Allah'ın varlığına inandıkları, hatta kendilerini ateist olarak niteleyenlerin % 13'ünün namaz kıldığı, bununla birlikte kendisini İslamcı olarak isimlendirenlerin % 17,8'inin, Müslüman olarak niteleyenlerin ise % 25,6'sının hiç namaz kılmadığı tespit edilmiştir. Benzer durum, cuma namazı kılma ve oruç tutmada da karşımıza çıkmaktadır.

Dinî, sosyal hayattan ve bireysel bilinçten söküp atamayan modernite, postmodern adıyla ifade edilen yeni bir görünüme bürünmüş, böylece hem dinin kamusal alandaki görüntüsünü, hem de ruhsallık ve maneviliği kendi belirlediği ölçülerde serbest bırakmıştır. Postmodernitenin ölçüsü ise açıktır. Müslüman kimliği zayıflayacak, böylece ötekine meydan okumaktan vazgeçecek, ziyadesiyle bireyselleşilecek, hazcılıkla tüketim sürekli birbirini besleyecek, kısaca “dünyevi dindar” ya da “dünyevi hazları önceleyen dindarlık” olarak tanımlanabilecek “yeni dinselilikler” ortaya çıkacaktır. Günümüz gençliğinin yaşadığı sorunlar ve yaşayacağı muhtemel problemler bu bağlamda değerlendirilmelidir. Gençlerin bilinçleri ziyadesiyle bulanıktır. Din alanında neyin doğru, neyin yanlış olduğunu kestirmekte güçlük çekmektedirler. Son zamanlarda ateizm ve deizmin artış gösterdiği yönündeki iddiaları da bu kapsamda ele almak mümkündür. Öncelikle söylemek gerekir ki gençler arasında klasik anlamda ne ateizm ne de deizm mevcuttur. Zira kendisini ateist ya da deist olarak tanımlayan gençler darda kaldıkları anlarda el açıp dua ederek inandıkları varlığa sığınmaktadırlar. Bu anlamda onlar ateist ya da deist değil inançlıdırlar. Ancak kendilerine sunulduğu şekliyle geleneksel İslam'ı kabulde zorlanmaktadırlar. Hazları ve arzularıyla inançları arasında sıkışmışlık yaşamaktadırlar. Bu da onları kadim gelenekten koparak bireysel bir dindarlığa sevk etmektedir.

Sonuç

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki dinî ilgi ve yaşantı itibarıyla gençler, a) *kurumsal dine bağlılığı devam edenler*, b) *kurumsal dinle bağlantısı zayıflamış bireysel maneviyatçılar*, c) *kurumsal dine mesafeli durup yeni dinsel hareketlere yönelenler*, d) *din ve inancı hayatlarına dâhil etmek istemeyenler* olmak üzere dört temel tipte ele alınabilir. Söz konusu dört tipi Türkiye başta olmak üzere hemen hemen tüm dünyada gözlemek mümkündür.

Birinci tip, arzularıyla inançları arasında kaldığı vakit bazen inançlarından bazen de arzularından yana tavır alabilmektedir. İnançlarla arzular arasında yaşanan bu sıkışmışlık onları duygusal ve düşünsel açıdan rahatsız etmekte, ibadetlere devamlılıkla psikolojik rahatlık sağlamaya çalışmaktadırlar. Ancak arzuları harekete geçtiğinde yeniden suçluluk duygusu yaşarlar. Sıklıkla günah ve tövbe ikileminde bocalayabilirler. Bunların bir kısmı dinin günah olarak tanımladığı eylemi yapmaktan rahatsızlık duymamaya başlayabilir. Neticede hem hazlarını yaşamaya hem de ibadetlerini yapmaya devam ederler. Bu hliyle onları *hazcı dindar* kategorisinde değerlendirmek mümkündür. Arzularıyla inançları arasında sıkıştığı vakit inançları lehine tavır alanlar ise günaha düşmemek ve inançlarını daha iyi yaşamak için dinî gruplara yönelebilirler.

İkinci tip, kendisini bir dine ait hissetse de o dinin temel ilkelerini, ibadetlerini, emir ve yasaklarını önemsemez. Bununla birlikte i dünyalarında var olan boşluğu dinî temeli zayıf maneviyatçılıkla doldurmaya çalışırlar. En önemli ibadetleri duadır. Bütünüyle bireysel oldukları için herhangi bir dinî gruba katılmazlar. Gündelik hayatlarını arzularından pek taviz vermeden yaşamaya çalışırlar. Bu anlamda onları *seküler maneviyatçı* şeklinde tanımlayabiliriz.

nc tip, kurumsal dinle bağlantıları kopuk yeni dinsel hareketlere katılan maneviyatılardır. Aidiyet ve kimlik

duygularını mensup oldukları maneviyat temelli gruplar içinde doyurmaya çalışırlar. Bunlar, geleneksel dinî söylemleri anlamsız bulurlar. İnancın iç dünyaya hitap etmesi gerektiğine inanırlar. Dahası, maneviyatı ruhsal bunalımlarından çıkış için kullanırlar.

Dördüncü tip, din ve maneviyattan tamamen kopuktur. Bunların bir kısmı ateizme kayarken bir kısmı kültürel anlamda bir dine mensup olmakla birlikte dine yabancılaşmıştır.

Bu tipler dışında gençler namaz ve oruç başta olmak üzere ibadetlerini düzenli yapmaya çalışanlar, bunları zaman zaman yapanlar ve hiç ibadet etmeyenler şeklinde üç grupta değerlendirilebilir. Söz konusu üç grubun değerler ve ahlak alanıyla ilişkisi çeşitlilik arz etmektedir. Din temelli ahlaki bir yaşam birinci grupta orta düzeyde, ikinci grupta kısmen, üçüncü grupta ise çok zayıf bir şekilde devam etmektedir. Bununla birlikte düzeyleri birbirinden farklı olmakla birlikte her üç grupta da *hazcı* ve dünyevi dindarlık gittikçe artmaktadır.

Buraya kadar yapılan analizler genellemeler içermektedir. Her genelleme özel birtakım durumları ve ara formları ihmal etme riskiyle karşı karşıyadır. Bu anlamda dinî ilgi ve yaşantısında samimi gençlerin de olduğunu söylemek durumundayız. Bu tür gençlerin samimiyetlerini muhafaza etmelerini sağlamak, kapitalizme eklenmiş hazcı gençleri de İslam ahlakı ve dinî değerler sistemi üzerinden eğitmek gerekir. Bu konuda yetkili kurumlarca seferberlik ilan edilmeli, STK'lar da onlara destek vermelidir. Ancak gençlere yönelik nasıl bir din dili geliştirmek gerektiği hususunda özenli olmak gerekir. Aksi hâlde önümüzdeki 20 yıllık zaman içinde kurumsal temeli zayıf yeni din-manevi hareketlerde ciddi bir patlama yaşanabilir. İçerik ve yöntem açısından din eğitimi sağlam bir zemine oturtulmalı, din ile ahlakın, şekil ile özün, fizik ile metafiziğin, nihayet dünya ile ahiretin ayrılmadığı vahdet esasına dayalı eğitim programları geliştirilmelidir.

Gençler;

Bir millet, mektebiyle millet olur. Bir millet, mektebinde yükselir. Mektebin büyüklüğünü görmek mi istiyorsunuz? Mektebin hayatına girin, koridorlarında dolaşın, sıralarının üstünü yoklayın, gençliğin alnında parlıdayan necabet damgasına bakın. Her birinin yüzünde ilahî nazardan nişane olan hayâ menbanda kaynaşan bin sevimli manayı seyredin: Biliniz ki toplumun en temiz unsurları sizlersiniz.

Bir milleti büyük yapan, içinde bulunduğu medeniyet âlemine bayrak yapan, mekteplerinin kan değil de dimağ usaresi harcayan sinesidir. Medeniyet kervanına yol gösteren maarifir, kültürdür.

(Nurettin Topçu)